

experimental studies of objects that fall into the sphere of justice, but also the constant improvement of scientific and methodological work of forensic expert institutions with law enforcement and judicial authorities.

It is important to inform investigators, judges, prosecutors, investigators about new developments in forensic examination with the occurring of new technologies, and on the basis of the analysis of forensic and expert practice to assist them in the active use of special knowledge in the fight against offenses.

By organizing an expert work, Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise is based on the need to maximize the satisfaction of practice requests. Experts believe that one of their main tasks is to conduct deep and comprehensive research at the level of modern science and technology, using all opportunities to solve the issues facing the experts.

It is necessary to conduct research in the field of forecasting the development of forensic science, necessary for the effectiveness of the search for the most promising research areas and priorities.

With the purpose of a qualitative decision of expert tasks in forensic research of documents of a new generation with elements of high-technology protection, it is necessary to adapt modern technical means for a specific task, to study technology of production of documents of new generation and to make appropriate additions to existing methods. The use of new elements of document protection of a new generation requires the development of a new set of methods for their study and appropriate modernization of existing methods.

УДК 343.98

А. О. Бабков
старший судовий експерт

*Кропивницьке відділення
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОСМЕРТНИХ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ПІДПИСІВ, ВИКОНАНИХ В ОСНОВНИХ ТА
ДОДАТКОВИХ ДОГОВОРАХ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ**

В даній статті розглянуті проблемні аспекти посмертних почеркознавчих досліджень підписів, щовиникають в експертів-почеркознавців під час проведення посмертних почеркознавчих експертиз підписів, виконаних в основних та додаткових договорах оренди землі, особами, які на момент дослідження вже були померлими. Також з метою мінімізації експертних помилок і недопущення хибних висновків, експертам надані практичні рекомендації щодо дослідження, групування та відбору вільних зразків померлих осіб, для подальшого їх використання при ідентифікаційному дослідженні в якості порівняльного матеріалу.

Ключові слова: *підпис, почеркознавче дослідження, договір, оренда.*

Протягом останніх п'яти років значно збільшилася кількість посмертних судово-почеркознавчих експертиз, де об'єктами дослідження були основні та додаткові договори оренди землі, що були укладені між орендодавцями – фізичними особами та орендарями – фермерським сільськогосподарськими підприємствами ще при житті орендодавців, які не дожили до кінця строку дії оренди земельних ділянок і померли за причини похилого віку, хвороби, старості тощо.

Згідно єдиного державного реєстру судових рішень, протягом 2012-2017 років, в державі, судами всіх рівнів за цивільними справами, було призначено 1594 посмертні почеркознавчі експертизи, з яких майже у 85% випадків об'єктами досліджень є основні та додаткові договори оренди землі, 15% – завірені нотаріусами, головами сільських та селищних рад, лікарями стаціонарних медичних закладів, заповіти, згідно яких оспорювалося спадкоємство на пайові земельні ділянки спадкодавця [1].

При намаганні нових власників земельних ділянок, як правило спадкоємців, укласти нові договори оренди землі з іншими орендарями або при бажанні здійснювати одноосібне господарювання на успадкованій земельній ділянці з'ясувалося, що вже існують нові або додаткові договори оренди земельних ділянок укладені померлими власниками з попередніми орендарями строком від 10 до 49 років, які не дозволяють новим власникам земельних ділянок в повній мірі використати своє право на користування землею. Такі договори оренди укладалися в термін від одного до двадцяти чотирьох місяців до смерті попереднього власника земельної ділянки, тому справжність підписів попередніх орендодавців в таких договорах оренди викликала сумніви у спадкоємців.

У подальшому, розпочиналися судові процеси про визнання недійсними укладених та підписаних попередніми власниками земельних ділянок, основних та додаткових договорах оренди землі, в процесі яких для вирішення питання по суті, виникала необхідність в проведенні посмертних почеркознавчих експертиз.

Основним завданням таких експертиз, було встановлення, чи дійсно підпис від імені власника земельної ділянки, який є орендодавцем, виконаний самим власником земельної ділянки, чи спірний підпис виконаний іншою особою, в тому числі і з наслідуванням підпису власника землі.

Головним проблемним аспектом посмертних досліджень підписів та рукописних текстів є прижиттєві вільні зразки підписів та почерку померлої особи, оскільки від померлої людини вже неможливо відібрати експериментальні зразки підписів та почерку, а вільні зразки особи в зв'язку з особливістю життя померлого, можуть бути в дуже обмеженій кількості та не відповідати часу складання досліджуваного документу.

Незважаючи на те, що сторони процесу несуть особисту відповідальність за кількість, якість і достовірність вільних

прижиттєвих зразків підписів та почерку померлої особи, експерт під час проведення почеркознавчого дослідження на стадії попереднього дослідження наданих на експертизу зразків, в обов'язковому порядку повинен впевнитись, що всі надані на експертизу прижиттєві зразки померлої особи, виконані саме нею, і виключити такий негативний момент, коли особа, що виконала підпис від імені померлого, виготовила недостовірні зразки підписів, які є аналогічними досліджуваному підпису, розташованому в спірному документі.

Для цього експерт першочергово повинен звернути увагу на документи з вільними зразками особи, які не викликають ніякого сумніву в їх достовірності таких як: нотаріально посвідчених документах у вигляді заповіту, договору купівлі-продажу, довіреності, завіреній у сільській раді, документах, пов'язаних з оформленням паспорту громадянина України, в тому числі закордонного, які зберігаються в територіальних підрозділах міграційної служби Міністерства внутрішніх справ України тощо.

Якщо таких документів немає, то експерт повинен, відповідно до законодавчих норм, надати до суду клопотання про надання додаткових вільних зразків померлої особи, що знаходяться в пенсійній справі, та зберігаються в пенсійному фонді; особистій справі, яка збереглася на останньому та попередньому місцях роботи; фінансових документах; відомостях про отримання пенсії та заробітної плати; банківських установах тощо, де контролюючий орган чи контролююча особа повинна спочатку впевнитись в особистості, шляхом її ідентифікації з використанням документу, що посвідчує особу (паспорту, військового квитка, тощо), перед тим, як вона поставить свій особистий підпис в звітному документі.

Експерту під час дослідження вільних зразків підписів особи потрібно критично ставитись до тих зразків, що виконані в квитанціях на оплату комунальних послуг, договорах енергопостачальних компаній, відомостях про отримання поштових повідомлень тощо, оскільки в даних документах можуть бути підписи виконані не померлою особою, а членами родини, родичами, чи особами, що проживали разом з померлою особою. В окремих випадках підписи родичів, як правило тих, які мають однакові прізвища, мають велику схожість за першими літерами прізвищ або імен, і можуть на початковому етапі попереднього дослідження зразків бути невірно згруповані експертом, що в подальшому може привести до хибного висновку.

Виходячи з особистого практичного досвіду автора, можливо визначити дві тенденції ініціаторів проведення почеркознавчих експертиз підписів, виконаних в основних та додаткових договорах оренди землі. На початкових етапах, коли закінчувалися терміни дії попередніх договорів оренди землі (2005-2010 роки), і договори укладалися строком на 5-10 років, представники фермерських господарств (орендарі) були зацікавлені

в продовженні терміну договорів, тому вдавалися до всіляких способів, щоб продовжити терміни дії користування землею на правах орендаря, не виключаючи і підробку підписів.

У подальшому (2012-2018 роки), коли терміни дії договорів оренди земельних ділянок змінилися і стали складати 25-49 років, тенденція змінилася.

Фізичні особи, які є власниками земельних ділянок зрозумівши, що з власної землі можливо отримувати більший зиск за рахунок передачі землі в оренду іншому орендарю з більшою орендною платою або під час самостійного одноосібного чи родинного господарювання, почали намагатися всілякими способами розривати вже укладені ними ж або попередніми (померлими) власниками земельних ділянок договори оренди, посилаючись на те, що підписи від їх імені та імені померлих орендодавців виконані не ними або не померлими попередніми власниками землі, а іншими особами, тобто виконані з наслідуванням підпису орендодавця.

При укладанні договорів оренди землі траплялися такі випадки, коли підписи в договорах оренди землі від імені реального власника земельної ділянки ставилися його подружжям, чоловіком від імені дружини або навпаки, дружиною від імені чоловіка. Коли умови оренди землі, з якихось причин, починали не задовольняти власника земельної ділянки, то орендодавець, знаючи про факт, що реальний власник землі – орендодавець не підписував договір, намагаючись незаконно розірвати договір оренди землі, звертався до суду з позовом про розірвання укладеного і підписаного ним же договору, мотивуючи свій позов тим, що реальний власник земельної ділянки особисто цього договору не підписував.

Такий факт встановлюється експертом упевнено лише в тому випадку, коли сторона орендодавця надає в якості вільних зразків документи в яких присутні вільні зразки підписів обох членів подружжя, наприклад відомості про отримання пенсії, платні за оренду землі тощо, де є в наявності підписи обох членів подружжя. Якщо в експерта виникає експертна версія, що підпис міг бути виконаний не реальним власником земельної ділянки, а його чоловіком чи дружиною то він може в якості експертної ініціативи, заявити клопотання про надання додаткових вільних зразків підпису особи, але це є доцільним лише в тому випадку, коли є велика схожість між підписами осіб, які мають однакові прізвища, щоб отримавши та дослідивши зразки підписів члена подружжя упевнитись, що досліджуваний підпис виконаний таки не власником земельної ділянки, а іншою особою.

При наданні експертом категоричного негативного висновку про те, що досліджуваний підпис в спірному договорі оренди землі виконаний не власником земельної ділянки у випадку, коли експертом додатково встановлювався факт, що досліджуваний підпис виконаний

подружжям землевласника – чоловіком або дружиною, судова практика йшла таким чином, що не зважаючи на те, що реальний землевласник не підписував договір оренди землі, але встановлений факт, що договір оренди землі був підписаний членом подружжя, то під час розгляду земельних спорів в судах, власники землі отримували відмову у визнанні договорів оренди землі недійсними, тобто позов залишався без задоволення.

В експертній практиці автора мав місце випадок, коли сторона – орендар сільськогосподарського фермерського господарства заради продовження права користуватися землею орендодавця – фізичної особи, здійснила фальсифікацію вільних зразків померлої особи, від імені якої було укладено договір оренди. Так, стороння особа, яка виконала підпис від імені померлого власника землі в договорі оренди з максимальним наслідуванням оригінальному підпису особи-орендодавця, виконала декілька разів аналогічних «вільних зразків» у відомостях на отримання грошових коштів та натуральних продуктів як плати за оренду землі, що в подальшому були пред'явлені в судовому засіданні, як альтернативні вільні зразки померлої особи й звинуватила орендодавця в нещирості та навмисній підміні вільних зразків особи із схожими варіантами підписів на несхожі.

Експертом було зупинено провадження даної експертизи та подане до суду клопотання про надання орендарем вільних зразків підписів померлої особи, виконаних у всіх, що є у нього в наявності за всі роки відомостях про отримання померлим орендодавцем грошових коштів або натуральних продуктів як плати за оренду землі. Родина орендодавця повинна була надати до суду всі, наявні вільні зразки підписів і почерку у вигляді рукописних текстів, що збереглися після смерті орендодавця. Зразки почерку були потрібні в зв'язку з тим, що підпис частково складався з літер алфавіту і поряд з підписом був виконаний короткий рукописний запис у вигляді прізвища та ініціалів.

Отримавши достатню кількість зразків підписів і почерку померлої особи від обох сторін була повністю відкинута упередженість стосовно отриманих зразків і експерт зміг чітко згрупувати отримані зразки підписів за датами виконання, чітко визначитися щодо виконавців наданих зразків, а саме згрупувати, де підписи виконувалися особисто померлою особою від свого імені, де дружиною померлого чоловіка, також була виділена частина «вільних зразків», що виконані сторонньою особою і мають велику схожість з реальними підписами померлої особи, що надавалися орендарем як альтернативні вільні зразки.

Результатом проведення експертизи, не зважаючи на те, що одна із сторін намагалася ввести експерта почеркознавця в оману шляхом недобросовісного надання недостовірних зразків підписів, виконаних сторонньою особою з наслідуванням підпису померлого, експертом

під час дослідження були отримані, категоричні висновки, що досліджуваний підпис був виконаний не померлим орендодавцем, а іншою особою з наслідуванням підпису померлої особи.

Аналогічні дії, пов'язані з маніпуляцією вільними зразками померлої особи були виявлені у випадку, коли спадкоємець землевласника навмисно, з метою одноосібного господарювання, намагався розірвати вже укладену попереднім померлим власником земельної ділянки додаткову угоду до основного договору оренди землі, для чого ним до суду в якості вільних зразків підписів померлого були надані зразки, виконані з великим розривом у часі, а також виконані родичами померлого від його імені. У відповідь сторона орендаря надала як альтернативний порівняльний матеріал відомості про отримання орендодавцем грошових коштів, під час яких бухгалтер підприємства-орендаря видавала грошові кошти чітко дотримуючись інструкцій, особисто впевнившись в особі, якій видавалися кошти.

Ретельно дослідивши всі надані обома сторонами вільні прижиттєві зразки підписів померлої особи і порівнявши їх з вільними зразками, розташованими в документах, що не піддаються сумніву (виконаних в нотаріально посвідчених документах), експерт зміг вірно згрупувати зразки особи і дійти однозначного категоричного висновку про те, що досліджуваний підпис виконаний самою померлою особою.

Під час попереднього дослідження представлених на посмертну експертизу рукописних почеркових об'єктів, як досліджуваних так і зразків підпису і почерку особи, експерт виявляє, або не виявляє діагностичні ознаки впливу на пишучу особу збивальних факторів (внутрішніх, зовнішніх), що впливають на письмово-руховий навик особи під час виконання нею підпису, які оцінюючи в подальшому, в комплексі з виявленими загальними та окремими ознаками, впливають на виникнення в експерта експертних версій, таких як: особа могла хворіти; особа могла перебувати в стані збудження або алкогольного сп'яніння; в особи значний похилий вік; стареча; обмеження зорового контролю; незручна поза лежачи; комплексний вплив декількох факторів тощо.

Виходячи з кожної експертної версії, експерт визначається з ймовірним типом (ймовірною групою) особи, яка могла виконати досліджуваний підпис та аналізує якого типу (якої групи) особи проявилися ті чи інші ознаки, що можуть підтвердити чи спростувати експертну версію, оскільки кожна група осіб має свої окремі особливості.

Дослідження підписів особи, яка раптово померла, наприклад, від нещасного випадку, дорожньо-транспортної пригоди тощо, і перебувала у відносно молодому віці та не хворіла на тяжкі, хронічні захворювання, що могли впливати на письмово-руховий навик особи, як правило, не складають труднощів. Їх дослідження проводиться за загальними

методиками почеркознавчих досліджень підписів, оскільки за умови, якщо особи вели нормальний спосіб життя, не зловживаючи алкоголем, наркотичними засобами, то їх письмово-руховий навик не набував суттєвих змін, властивостей та ознак, присутніх іншим групам виконавців (хворих на тяжкі хвороби, травмованих тощо). Окремі ознаки підписів не набували будь-яких трансформацій і чітко та в повному обсязі співпадали між собою (рис. 1, 2).

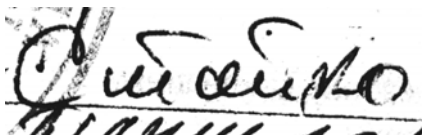

Рис. 1. Досліджуваний підпис виконаний особою за рік до смерті.

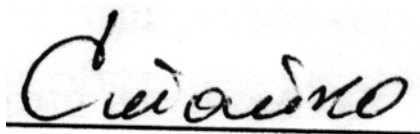

Рис. 2. Вільний зразок підпису цієї ж особи, виконаний за шість років до смерті.

Із зображень підписів спостерігається, що незважаючи на інтервал в сім років, в досліджуваному підписі та вільному зразку особи суттєві розбіжності в загальних та окремих ознаках відсутні.

Дослідження підписів особи, яка раптово померла, наприклад, від нещасного випадку, дорожньо-транспортної пригоди тощо, і перебувала у відносно молодому віці, але не тривало хворіла на тяжкі, хронічні хвороби, що могли впливати на письмово-руховий навик особи, мають окремі особливості, які полягають в тому, що як вільні зразки підпису можуть надаватися зразки підписів виконані особою до хвороби, коли людина була здоровою та виконані під час хвороби, коли письмово-руховий навик має ознаки впливу внутрішніх збивальних факторів, що суттєво змінюють зразки підпису в результаті чого вільні зразки виконані до хвороби і під час хвороби на вигляд дуже відрізняються між собою (рис. 3, 4).

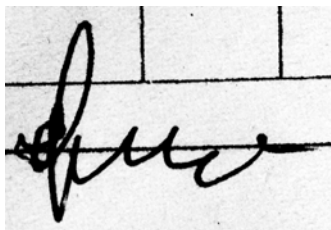

Рис. 3. Досліджуваний підпис виконаний особою під час прогресування хвороби, за два місяці до смерті.

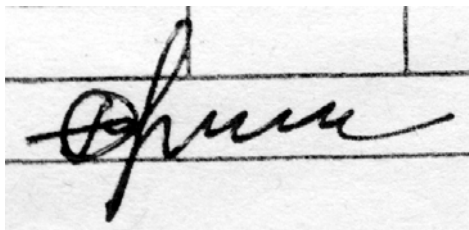

Рис.4. Вільний зразок підпису цієї ж особи, виконаний за три роки до смерті.

Із зображень підписів спостерігається, що досліджуваний підпис має спрощення в конструктивній складності та зміни в транскрипції підпису, направлені на зменшення кількості стрічних штрихів, що не читаються. Розбіжні ознаки підписів є суттєвими та вимагають від експерта подання до суду клопотання про надання додаткових зразків підпису особи, виконаних з максимальною наближеністю до дати досліджуваного документу, оскільки термін хвороби невеликий, тому вільні зразки підписів особи бажано отримати саме не виходячи за межі цього часового інтервалу. Часовий інтервал хвороби особи, що виконала підпис легко визначається з його медичної карти, яка зберігається певний час в родичів померлого або тривалий час в медичній установі за місцем останнього лікування.

Дослідження підписів особи, яка померла у відносно молодому віці в наслідок тривалої тяжкої, хронічної хвороби, що впливала на письмово-руховий навик особи має особливість, що письмово-руховий навик починає деформуватися поступово, по мірі прогресування хвороби. Чим важчий перебіг хвороби та чим виразніше проявляються її симптоми, наприклад, у вигляді тремору пишучої руки – постійних дрібних рухах з різною амплітудою, спазмах м'язів, судомах, послабленні зору тощо, тим більше вони впливають, інколи безповоротно, на координацію рухів особи при виконанні нею підписів в документах. Письмово-руховий навик у таких випадках постійно погіршується до повного згасання життя людини.

При достатній кількості вільних зразків підписів особи, виконаних з достатньо великим розривом у часі, експерт може навіть визначитися з відрізком часу, коли хвороба починала прогресувати і кардинально впливала на зміну не тільки координації рухів у бік зниження, а й в частковій зміні транскрипції підпису, що проявлялася в утраті окремих літер підпису, їх окремих штрихів та елементів в цілому (рис. 5, 6).

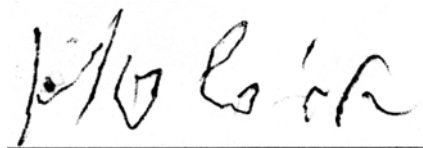

Рис. 5. Досліджуваний підпис, виконаний в договорі оренди землі, з датою за 10 місяців до смерті.

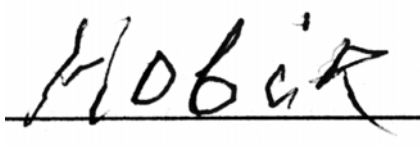

Рис. 6. Вільний зразок підпису цієї ж особи, виконаний на початкових стадіях хвороби, за 3,5 роки до смерті.

Із зображень підписів спостерігається, що досліджуваний підпис виконаний за 10 місяців до смерті має більш виражені діагностичні ознаки – неусталений нахил, порушення координації рухів,

спрощення рухів за рахунок відсутності додаткових штрихів літер та їх окремих елементів.

Дослідження підписів, виконаних особами похилого віку, стариків, які померли внаслідок віку, тривалих хронічних захворювань або тяжкої хвороби суттєво впливали на письмово-руховий навик особи, але могли здійснювати достатній зоровий контроль при виконанні підписів, в тому числі і з використанням окулярів. Особи мають деякі властивості, що полягають в тому, що на письмово-руховий навик особи протягом тривалого часу (роками) впливають декілька суттєвих факторів в комплексі одночасно таких як: похилий вік, стареча, повільно прогресуючий або різко прогресуючий стан хвороби, хворобливі приступи, фармакологічне сп'яніння в наслідок вживання ліків тощо.

Вивченням медичних карт і діагнозів осіб, які автор досліджував під час посмертних почеркознавчих експертиз, від імені яких були виконані досліджувані підписи встановлено, що в більшості випадків на письмово-руховий навик осіб, що хворіли протягом тривалого часу дуже суттєво впливали такі хворобливі стани як:

– геміпарез – слабкість м'язів половини тіла, зниження контролю руху, клонус (серія мимовільних швидких м'язових скорочень), спастичність, підвищені сухожилльні рефлекси і зниження витривалості, швидка втомлюваність м'язів половини тіла. При цьому рука чи нога знаходяться в напруженому стані, хворі відчують скованість м'язів, гублять здатність до рушійної активності;

– геміплегія – стан, при якому на одній половині тіла повністю губиться рушійна активність, у відмінності від геміпареза, при якому м'язова сила понижена, при геміплегії рух зовсім неможливий [2].

Ці хворобливі стани часто є наслідками розвитку інсульту головного мозку людини, і як правило, хвороби з такими діагнозами в пацієнтів похилого та старечого віку швидко прогресують і відповідно стан їхнього здоров'я значно погіршується, що наочно відображається у виконаних ними рукописних об'єктах, в т.ч. особистих підписах [3], (рис. 7, 8).

Рис. 7. Досліджуваний підпис виконаний в договорі оренди землі, з датою за 8 місяців до смерті.

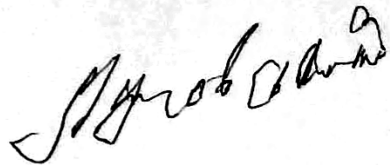

Рис. 8. Вільний зразок підпису цієї ж особи, виконаний за 1,5 роки до смерті.

Із зображень підписів спостерігається, що незважаючи на те, що обидва підписи мають знижену координацію рухів і виконані під впливом збивальних факторів, які вказують на те, що особа, яка виконувала ці підписи перебувала в хворобливому стані. Досліджуваний підпис, виконаний за 8 місяців до смерті, має більш знижену координацію рухів ніж вільний зразок підпису цієї ж особи, виконаний за 1,5 роки до смерті та має більш виражені діагностичні ознаки і суттєво змінену транскрипцію підпису у вигляді відсутності декількох стрічних літер і стрічних штрихів, та наявності додаткових окремих розмашистих штрихів з додатковими збільшеними штрихами розчерку підпису.

Дослідження підписів виконаних особами похилого віку, стариків, які померли внаслідок віку, тривалих хронічних захворювань або тяжкої хвороби суттєво впливали на письмово-руховий навик особи і не могли здійснювати достатній зоровий контроль при виконанні підписів внаслідок часткової або повної сліпоти, які полягають в тому, що майже у всіх підписах мають місце виправлення літер, їх елементів і штрихів підписів, у всіх підписах присутні додаткові штрихи нанесенні поверх первісних, топографічні ознаки підписів характеризуються нерівномірністю і пояснюються тим, що особа, відірвавши пишучий прилад від паперу, вже не в змозі, з причини значно зниженого зорового контролю або його відсутності, поставити пишучий прилад в потрібне місце, щоб відтворити динамічний стереотип підпису або його окрему літеру чи її елемент, наближено до норм пропису[4], (зображення №9, №10).

Рис. 9. Досліджуваний підпис виконаний особою за тиждень до смерті.

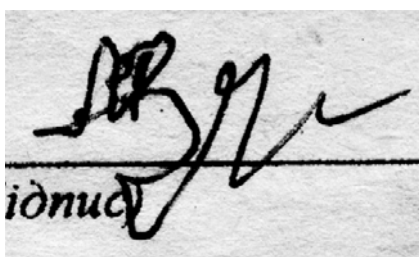

Рис. 10. Вільний зразок підпису цієї ж особи, виконаний за 4 роки до смерті

Із зображень підписів спостерігається, що в досліджуваному підписі яскраво виражені діагностичні ознаки, мають місце виправлення і нанесення додаткових штрихів та крапок, крапки початку наступних елементів умовної літери не співпадають з крапками закінчення попередніх заключних штрихів та елементів,

штрихи елементів мають необґрунтовані розриви та зупинки. Транскрипції досліджуваного підпису та зразку настільки відрізняються між собою, що їх розбіжності роблять неможливим будь-яке подальше ідентифікаційне дослідження. Особа, що виконала досліджуваний підпис, з причини хвороби могла також перебувати в незручній позі, наприклад, лежачій, що в сукупності із обмеженим зоровим контролем або його частковою відсутністю, значно ускладнило особі відтворити особистий підпис на документі [5].

Одним з найважливіших етапів проведення посмертної почеркознавчої експертизи підписів виконаних в договорах оренди землі, є перевірка вільних зразків підписів особи на порівнянність з підписом, виконаним в досліджуваному документі, оскільки процеси старіння, вплив тяжких хвороб пов'язаних із судинами головного мозку, погіршення зору та часткова сліпота, можуть швидко прогресувати, що значно знижує письмово-руховий навик особи та ініціює виникнення діагностичних ознак, які значно викривляють той чи інший прояв окремої ознаки підпису. Тому, щоб вірно надати оцінку виявленим діагностичним та загальним і окремим ознакам підпис (збіжним, розбіжним) експерту необхідно ознайомлюватися з матеріалами, що свідчать про стан здоров'я особи.

Для цього експерту необхідно надати до суду клопотання про витребування в медичному закладі, де проходило лікування померлої особи, медичної картки хворого, ознайомитися із станом здоров'я хворої особи і визначитися з наявністю чи відсутністю в неї хвороб, що могли впливати на координацію рухів. Суттєвим моментом є встановлення факту підписання документу під час безпосереднього лікування в медичному закладі, або до лікування чи після лікування.

З медичної картки хворої особи повністю вбачається динаміка стану її здоров'я та результат впливу лікування на покращення стану особи, а в складних випадках погіршення. Також з епікризу хворого можливо встановити в якому стані він був виписаний з лікарні і чи дозволяли його свідомість та стан здоров'я в подальшому підписувати буд-які документи, оскільки при хворобах пов'язаних із судинами головного мозку (інсульт) слабшає пам'ять, знижується інтелект, настає слабкий розум тощо.

В практиці автора був випадок, коли на посмертне почеркознавче дослідження надавався заповіт про успадкування спадкоємцем не всього майна спадкодавця, а лише земельної ділянки, який був складений і посвідчений головою сільської ради в приміщенні сільради в той момент, коли особа знаходилася на стаціонарному лікуванні. Тобто, на момент підписання заповіту хвора мала температуру тіла 38,0°, яскраво виражений геміпарез лівої половини тіла, скаржилась на неробочий стан лівої руки та великий тремор

правої руки, а її фізичний стан дозволяв лише сидіти на ліжку та стояти із сторонньою допомогою, без будь-яких пересувань. Такий фізичний стан особи в обов'язковому порядку повинен був впливати на письмово-руховий навик у сторону зниження координації рухів, сповільнення темпу, зниженню ступеню виробленості, але під час дослідження підпису та рукописного тексту було встановлено, що будь-яких ознак типу: зниженої координації рухів, дрібної звивистості штрихів, необґрунтованих зупинок пишучого приладу, тупих початків і закінчень штрихів, сильного недиференційованого натиску, що вказували б на виконання даного підпису у незвичних умовах, або незвичному під впливом збивальних факторів (зовнішніх, внутрішніх, природних, штучних, тощо), виявлено не було.

Відсутність таких ознак в досліджуваному підписі вказувало на те, що виконання досліджуваного підпису здійснювалось відносно здоровою особою в звичних умовах, без впливу будь-яких збивальних факторів (природних, штучних, зовнішніх, внутрішніх). В подальшому, при порівняльному дослідженні в комплексі з загальними та окремими ознаками було встановлено, що підпис від імені померлої особи був виконаний не нею, а іншою особою.

Посмертна судово-почеркознавча експертиза підписів є ефективним засобом встановлення істини по справі і дозволяє використовувати її результати в процесі судового розгляду як джерело доказу, тому для недопущення експертами хибних висновків і не обґрунтованої відмови від проведення посмертних досліджень, з метою встановлення механізму виникнення та впливу факторів незвичності виконання підпису на прижиттєве виконання підпису померлою особою, експертам необхідно не тільки обмежуватися матеріалами, які присутні в справі, а і проявлять експертну ініціативу по вивченню медичних документів, що висвітлюють стан здоров'я померлої особи на момент виконання нею спірного підпису.

Перелік посилань

1. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>.
2. *Большая медицинская энциклопедия*: актуализированное и дополненное издание бестселлера. Москва, 2015. 880 с.
3. *Томилиן В. В.* Основы судебно-медицинской экспертизы письма. Москва. 1974. 125 с.
4. *Комісарова Н. О.* Криміналістичне дослідження підписів, виконаних в умовах обмеженого зорового контролю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2003.
5. *Орлова В. Ф.* Судебно-почерковедческая диагностика: учеб. пособ. для вузов. Москва, 2006. 160 с.

**ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ ПОСМЕРТНОЙ ПОЧЕРКОВЕДЧЕСКОЙ
ЭКСПЕРТИЗЫ ПОДПИСЕЙ, ВЫПОЛНЕННЫХ В ОСНОВНОМ И
ДОПОЛНИТЕЛЬНОМ ДОГОВОРЕ АРЕНДЫ ЗЕМЛИ**

А. О. Бабков

В данной статье рассмотрены проблемные аспекты посмертных почерковедческих исследований подписей, которые возникают у экспертов. Отмечается, что при проведении посмертных почерковедческих экспертиз подписей выполненных в основных и дополнительных договорах аренды земли, лицами, которые на момент исследования уже были умершими, встречаются определенные сложности. В целях минимизации экспертных ошибок и недопущения ложных выводов, экспертам даны практические рекомендации по исследованию, группировке и отбору свободных образцов умерших, для дальнейшего их использования при идентификационном исследовании в качестве сравнительного материала.

**THE PROBLAMATIC ASPECTS OF POSTHUMOUS HANDWRITING
EXPERTISE OF SIGNATURES EXECUTED IN THE MAIN AND ADDITIONAL
LEASE OF LAND**

A. Babkov

It is considered the problematic aspects of posthumous handwriting research of signatures that arise experts examinations. It is noted that during carrying out posthumous handwriting examinations of signatures executed in the main and additional lease of land by persons who at the time of the research were already dead, there are certain difficulties. In order to minimize expert mistakes and avoid false conclusions, the experts provided practical recommendations for the study, grouping and selection of free samples of the deceased, for further use in the identification study as a comparative material.